

# Nie tylko Żółkiewski

S E R I A P O D C A S T Ó W

FUNDACJA  
**M**ÓWIA  
WIEKI

NR 1



WOJNY RZECZYPOSPOLITEJ  
W DRUGIEJ POŁOWIE XVI  
I PIERWSZEJ POŁOWIE XVII WIEKU

Tomasz Bohun

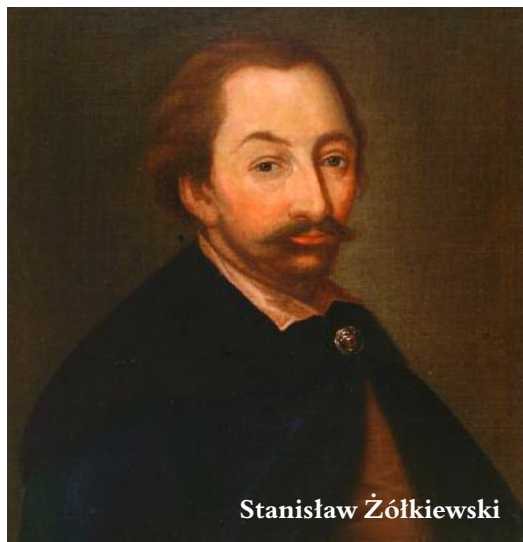
Wojny toczone przez Rzeczpospolitą od drugiej połowy XVI wieku wybuchły z powodu sytuacji geopolitycznej, która wytworzyła się na początku tego stulecia. W tamtym czasie państwo polsko-litewskie miało dwóch najgroźniejszych przeciwników – centralizujące się państwo moskiewskie, oraz chanat krymski i stojące za nim imperium osmańskie.

Litwa, wspierana przez Koronę Polską, stawiała opór Moskwie, ale zwycięstwa w polu nie mogły zrekomensować strat terytorialnych. Najdotkliwszą była utrata Smoleńska w 1510 roku. Mimo to triumfy kniazia Konstantego Ostrogskiego pod Orszą w roku 1514, Jana Tarnowskiego w wojnie starodubskiej z lat 1534–1537 i Krzysztofa Radziwiłła „Rudego” pod Cześnikami w 1564 roku krzyżowały moskiewskie plany uderzenia w serce Litwy – Wilno.

Zmianę przyniosła unia lubelska z 1569 roku. W jej wyniku powstała Rzeczpospolita Obojga Narodów. Potencjał zjednoczonego państwa polsko-litewskiego wykorzystał król Stefan Batory: w trzech kampaniach z lat 1578–1581 zajął strategiczne zamki moskiewskie na północno-wschodnim pograniczu Wielkiego Księstwa Litewskiego i dotarł pod mury Pskowa. Potężnej twierdzy nie zajął, ale na pokolenia odciął Moskwę od Bałtyku.

Władysław IV i wojna smoleńska



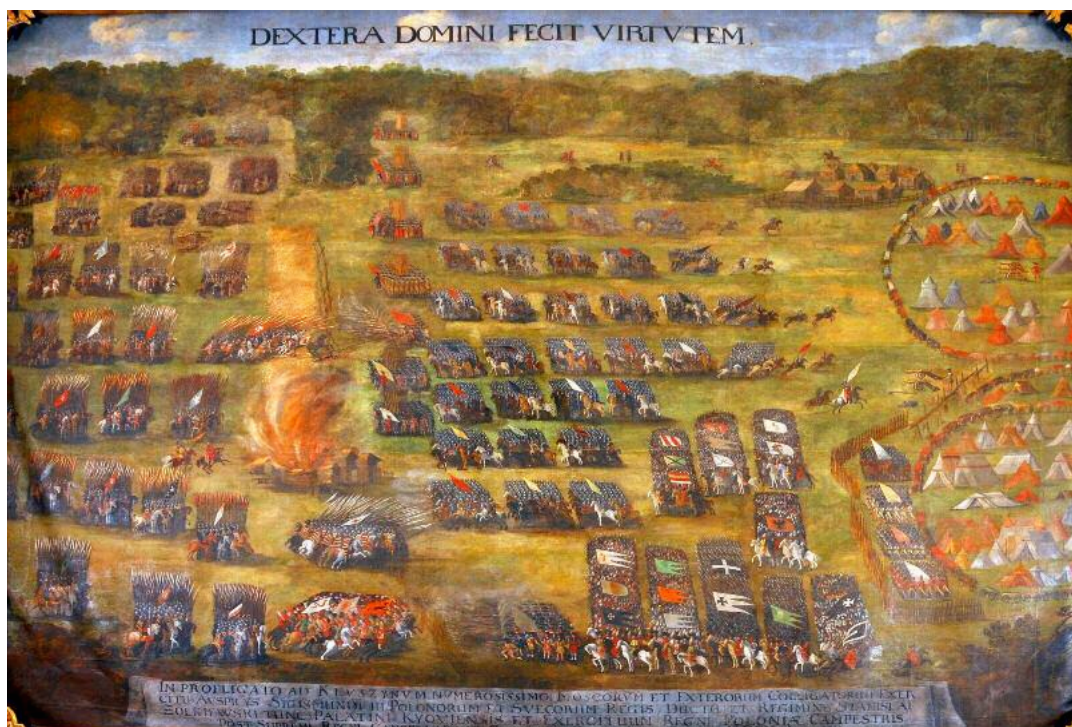


Stanisław Żółkiewski

Za panowania Zygmunta III Wazy przyszła kolej na Smoleńsk. W wojnie polsko-moskiewskiej z lat 1609–1619 szło już nie tylko o odzyskanie straconych przed dekadami terytoriów, ale też o osadzenie syna monarchy królewicza Władysława na tronie państwa moskiewskiego, pogrążonego w kryzysie dynastycznym. Tę wojnę określają wielkie zwycięstwa – wiktoria hetmana Stanisława Żółkiewskiego pod Kłuszynem w 1610 i odzys-

kaniu Smoleńska przez króla Zygmunta w 1611 roku. Fiaskiem natomiast zakończyła się dwuletnia, dramatyczna obrona Moskwy przez polsko-litewski garnizon pod komendą Aleksandra Gosiewskiego, a królewicz Władysław ostatecznie nie zasiadł na carskim tronie. Mimo to wynik tej wojny był dla Rzeczypospolitej korzystny: na mocy rozejmu dywilińskiego podpisanego w 1619 roku państwo polsko-litewskie uzyskało ziemie czernichowską, siewierską i smoleńską ze Smoleńskiem, osiągając największy w historii rozmiar terytorialny – około 1 mln km kw.

W pewnym stopniu dokończeniem tego konfliktu była wojna smoleńska z lat 1632–1634: Władysław Waza, wtedy już król Polski, odparł moskiewski atak na Smoleńsk i podjął próbę unormowania stosunków ze wschodnim sąsiadem. Za cenę demarkacji granicy i cesji terytorialnych na korzyść państwa moskiewskiego chciał nie tylko przyciągnąć cara Aleksego Michajłowicza do sojuszu antytureckiego, ale i na trwałe unormować stosunki z Moskwą. Pokój przetrwał do 1654 roku, kiedy w przeddzień potopu szwedzkiego wojska moskiewskie dokonały inwazji na Wielkie Księstwo Litewskie.



Bitwa pod Kłuszynem



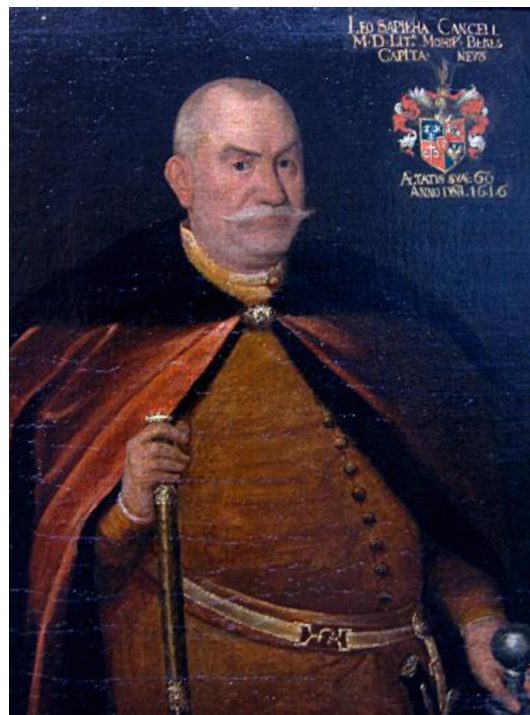
Jan Karol Chodkiewicz

Równie groźnym przeciwnikiem Rzeczypospolitej byli Tatarzy i Turcy. Szacuje się, że w wiekach XVI i XVII doszło nawet do 300 najazdów tatarskich na państwo polsko-litewskie. Dodajmy do tego wojny z Turcją. Do pierwszego poważniejszego starcia doszło w 1620 roku pod Cecorą, gdzie poległ hetman Żółkiewski. W następnym roku pod Chociem skuteczny odpór armii tatarsko-tureckiej dały wojska polsko-litewsko-kozackie pod wodzą królewicza Władysława i hetmana Jana Karola Chodkiewicza. Do kolejnych odsłon tego konfliktu doszło w drugiej połowie XVII wieku.

Na przełomie XVI i XVII stulecia nowymi, groźnymi wrogami Rzeczypospolitej stała się Szwecja, i emancypująca się Kozaczyzna zaporoska. Przez dwie pierwsze dekady XVII wieku walki z wojskami szwedzkimi toczono w Inflantach i Estonii. Podobnie jak podczas wojen z państwem moskiewskim, Rzeczpospolita z łatwością biła przeciwnika w polu – przykładem błyskotliwe zwycięstwo Jana Karola Chodkiewicza pod Kircholmem w 1605 roku – jednak nie potrafiła utrzymać utraconych zamków. Sytuacja zmieniła się w 1621 roku, kiedy król szwedzki Gustaw

Adolf opanował Rygę, a następnie uderzył na strategiczne dla Rzeczypospolitej Pomorze i Kujawy. Wojna z lat 1626–1629 zakończyła się porażką państwa polsko-litewskiego. Na mocy rozejmu altmarskiego Szwedzi utrzymali załogi w części zajętych zamków i przejęli wpływy z ceł polskiego handlu morskiego, co pozwoliło im sfinansować udział w wojnie trzydziestoletniej.

Znacznie bardziej opłakane skutki miał jednak eskalujący od końca XVI wieku konflikt wewnętrzny z Kozaczyzną zaporoską. Wzrastający liczebnie i emancypujący się politycznie Kozacy walczyli o swoje prawa polityczno-społeczne, do których z czasem dołączyli hasła obrony dyskryminowanego prawosławia. Państwo polsko-litewskie z coraz większym trudem radziło sobie z rosnącym w siłę ruchem kozackim. O ile Rzeczpospolita dość łatwo stłumiła powstania z końca XVI wieku oraz z lat dwudziestych i trzydziestych następnego stulecia, o tyle przegrała w 1648 roku, kiedy Ukrainę ogarnęła rewolta społeczna Bohdana Chmielnickiego. To był koniec jej świetności. W 1654 i 1655 roku kłopoty państwa polsko-litewskiego wykorzystały Rosja i Szwecja, dokonując pustoszących kraj najazdów i okupując go przez wiele lat. ■





Powstanie  
Chmielnickiego

FUNDACJA  
**M**ÓWIĄ  
WIEKI

Redakcja  
Tomasz Bohun,  
Miłosz Niewierowicz

Opracowanie graficzne  
Marcin Adamczyk

© Copyright by Fundacja  
„Mówią wieki”

Wydawca  
Fundacja „Mówią wieki”  
pl. Europejski 3  
00-844 Warszawa

W NASTĘPNYM  
ODCINKU

Nie tylko  
**Żółkiewski**  
SERIA PODCASTÓW NR 2



FUNKCJE I KOMPETENCJE  
HETMANÓW  
WIELKIEGO I POLNEGO

Projekt realizowany  
w ramach programu:



PA  
TRIO  
TYZM  
JUTRA